

raad voor cultuur
raad voor cultuur
raad voor cultuur

R.J. Schimmelpennincklaan 3
postbus 61243
2506 AE Den Haag
telefoon +31(0)70 310 66 86
fax +31(0)70 361 47 27
e-mail cultuur@cultuur.nl
www.cultuur.nl

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
de heer dr. R.H.A. Plasterk
Postbus 16375
2500 BJ DEN HAAG

datum: 8 juli 2009
uw kenmerk: DS-2009-28
uw brief van: 7 april 2009
ons kenmerk: bcma-2009.05265/2

onderwerp: Advies aanwijzingsprogramma Nieuwe Hollandse Waterlinie

Zeer geachte heer Plasterk,

In uw brief van 7 april jl. verzocht u de Raad voor Cultuur te adviseren over uw voornemen om de complexen die zijn opgenomen in het aanwijzingsprogramma Nieuwe Hollandse Waterlinie aan te wijzen als beschermd monument. Onder verwijzing naar artikel 3:7, eerste lid, van de Algemene wet bestuursrecht, heeft de Raad zijn advies gebaseerd op de bij het adviesverzoek verstrekte gegevens en een mondelinge toelichting daarop van de toenmalige Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, thans Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) op 15 april 2009.

Het aanwijzingsprogramma Nieuwe Hollandse Waterlinie vloeit direct voort uit de *Beleidsregel aanwijzing beschermde monumenten 2009*, die met ingang van 1 januari 2009 in werking getreden is. In deze beleidsregel wordt het aanwijzingsprogramma expliciet benoemd. De Raad heeft in zijn advies over de beleidsregel gezegd in beginsel positief tegenover een aanwijzingprogramma Nieuwe Hollandse Waterlinie als zodanig te staan, maar geadviseerd passende (planologische) maatregelen te nemen ter bescherming van de ruimtelijke aspecten, zoals de inundatievelden. In de voorliggende adviesaanvraag onderschrijft u het belang van de ruimtelijke aspecten van onder andere inundatie- en schootsvelden van de desbetreffende linie. Ook geeft u aan dat er onder leiding van het Projectbureau Nieuwe Hollandse Waterlinie een project gestart is ten behoeve van de inzet van aanvullend instrumentarium ter bescherming van deze elementen in het landschap. Zowel de RCE als het ministerie van VROM zijn hierbij betrokken, volgens u geheel in lijn met het eerdere Raadsadvies over het beleid Modernisering Monumentenzorg waarin de Raad adviseert om de diverse wettelijke beschermingsmogelijkheden complementair op elkaar af te stemmen.

De Nieuwe Hollandse Waterlinie was van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De daartoe behorende militaire en waterstaatkundige werken zijn het grootste infrastructurele project dat ooit in Nederland is uitgevoerd. Het belangrijkste verdedigingswapen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de essentie van het systeem, was het water. Dankzij een ingenieus 'waterhuishoudkundig' systeem van sluizen, inundatiekanalen en bestaande waterwegen en -keringen kon een samenhangend systeem ontstaan van zogeheten inundatievelden, gebieden die op gecontroleerde wijze onder een ondiepe laag water ('plas en dras') werden gezet ter bescherming van het achterland. De watervlakten mochten niet bevaarbaar zijn en alle oneffenheden moesten aan het zicht onttrokken worden. Doorgangen en moeilijk te inunderen gebieden in deze linie, de zwakke plekken, werden beschermd door forten en andere versterkingen, later aangevuld met onder andere bunkers.

De Raad onderstreept het grote belang van deze waterlinie in de geschiedenis van Nederland op militair en waterstaatkundig gebied. Van alle ruim veertig linies en stellingen die Nederland gekend heeft, is de vijftachtig kilometer lange en drie tot vijf kilometer brede Nieuwe Hollandse Waterlinie de omvangrijkste, en ook de best bewaarde. Vanwege het uitzonderlijke belang, en de uniciteit, is de linie voorgedragen voor de Werelderfgoedlijst van UNESCO.

Beperkte beschermingsvoorstel objecten

De Raad is positief over het feit dat door het project *Aanvullende aanwijzing en verfijning Nieuwe Hollandse Waterlinie* van de RCE, de linie in haar geheel is gezien en beoordeeld. Hij is met u van mening dat er vanuit dit perspectief aanvullend objecten beschermd dienen te worden. Hij is dan ook, zoals hij al in zijn eerdere advies over de beleidsregel 2009 aangaf, in beginsel positief over voorliggend aanwijzingsprogramma.

De Raad wijst echter met nadruk op de beperkte strekking van dit beschermingsvoorstel: er zijn uitsluitend die objecten geselecteerd die gebouwd zijn voor een militair doel of ingrijpend zijn gewijzigd ten behoeve van dit doel, en in voldoende mate herkenbaar en gaaf zijn (Aanwijzingsprogramma, p. 5, selectiecriteria 2 en 3). Bestaande objecten met een andere functie zijn niet geselecteerd, ook al zijn deze geschikt gemaakt voor een functie in de Nieuwe Hollandse Waterlinie of daarin ingepast. Hierbij moet worden gedacht aan objecten met een waterbouwkundige functie (rivierdijken, waterkeringen, sluizen etc.). De houten boerderijen, huizen en andere bouwwerken in de 'verboden kringen' rondom deze linie en vestingwerken zijn eveneens buiten beschouwing gelaten, hoewel hun plaats, vormgeving en materialisatie direct met de linie samenhangen.

De Raad merkt op dat hij eerder ook adviseerde om voorwaarden en toetsbare criteria aan het aanwijzingsbeleid te koppelen. Het kader voor het aanwijzingsprogramma Nieuwe Hollandse Waterlinie wordt dan wel gegeven door de beleidsregel 2009, maar daarin worden geen algemene voorwaarden vermeld waaraan het aanwijzingsprogramma dient te voldoen. Zonder deze voorwaarden is het (voor de Raad) onmogelijk om uw beleid en de inhoud van dit aanwijzingsprogramma te toetsen. Evenmin is een motivering opgenomen waarom voor de gehanteerde selectiecriteria gekozen is. De Raad pleit er dan ook voor naast de geselecteerde

objecten in voorliggend aanwijzingsprogramma, ook de objecten die in de Nieuwe Hollandse Waterlinie een waterbouwkundige betekenis hebben en de afgeleide objecten, zoals de houten huizen, nadrukkelijk op hun belang voor de linie te wegen. De mate waarin een object van belang is voor het specifieke karakter van de Nieuwe Hollandse Waterlinie is ten onrechte geen selectie criterium geweest.

Bescherming schootsvelden, inundatiegebieden

In het aanwijzingsprogramma wordt gesteld dat de Nieuwe Hollandse Waterlinie één groot samenhangend functioneel en ruimtelijk systeem is en als zodanig benaderd zou moeten worden. In aansluiting hierop is de Raad dan ook van mening dat wanneer u de Nieuwe Hollandse Waterlinie wilt beschermen, u de linie integraal zou moeten beschermen. De essentie van de linie, het water en de waterbeheersing, zou daarin de hoofdrol moeten spelen. Het Linieperspectief *Panorama Krayenhoff*, waarin het credo van de nota *Belvedere* 'Behoud door ontwikkeling' gehanteerd wordt, dient daarbij uiteraard als onderlegger.

In uw begeleidende brief refereert u aan een parallel lopend project waarin wordt nagedacht over de inzet van aanvullend instrumentarium. In het aanwijzingsprogramma wordt de wenselijkheid daartoe aangegeven: "Om de Nieuwe Hollandse Waterlinie ook voor de toekomst duurzaam als systeem te behouden is een verantwoord omgaan met deze open ruimte (schootsvelden en inundatievelden) noodzakelijk. Dit zal verder vertaald en bestendig moeten in streek- en bestemmingsplannen. In de praktijk blijkt het handhaven van deze openheid in sommige gevallen echter erg weerbarstig en zou aanvullend instrumentarium wenselijk zijn"(p. 17)

De Raad is met u van mening dat de bescherming van de ruimtelijke structuren van de linie noodzakelijk is, om de essentie van de linie voor komende generaties te behouden en zichtbaar te houden. Hij meent echter ook dat het instrument van de beschermde stads- en dorpsgezichten daarvoor nog onvoldoende benut wordt. Hij doet u daarom de dringende aanbeveling de inzetbaarheid van dit instrument nog eens nader te bezien. Het resultaat daarvan zou meegenomen moeten worden in de interministeriële samenwerking die tot een aanvullend beschermingsinstrument zou moeten leiden.

De Raad wil graag op de hoogte gehouden worden van de gedane bevindingen en is uiteraard bereid om op deze bevindingen te reageren.

Hoogachtend,

Els H. Swaab
Voorzitter

Kees Weeda
Algemeen secretaris